

Skowronek, Jerzy

"Antecedents of revolution: Alexabder I and the Polish Kingdom 1815-1825",
Franc W. Thackeray, New York 1982 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 827

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Franck W. Thackeray, *Antecedents of Revolution: Alexander I and the Polish Kingdom 1815—1825*, „East European Monographs” No XXVII. Columbia University Press. New York 1982, s. VII, 197.

Doktorant i pracownik naukowy uniwersytetu w Indianie podjął próbę sprecyzowania głównych etapów i ukazania mechanizmów pogłębiania rozbieżności między cesarzem Aleksandrem i głównymi jego reprezentantami w Warszawie, a społeczeństwem Królestwa Polskiego. Podstawą swych dociekań uczynił ważniejsze opracowania monograficzne i syntetyczne dotyczące dziejów Polski w latach 1812—1825, ważniejsze źródła drukowane lub ich późniejsze publikacje, 20 pamiętników, 10 współczesnych wydarzeniom publikacji z zakresu publicystyki politycznej oraz sondaże w materiałach rękopiśmiennych i dokumentach AGAD oraz Biblioteki Czartoryskich w Krakowie i Biblioteki Polskiej w Paryżu. Nie jest to zapewne kwerenda wyczerpująca, ale w połączeniu z wyobraźnią i krytycyzmem autora pozwoliła na ciekawe, samodzielne ukazanie ewolucji postaw i działania tych kilku osób, które w najwyższym stopniu określały sytuację polityczną Królestwa Polskiego i Polaków w zaborze rosyjskim.

Swie wywody zamknął w siedmiu rozdziałach uszeregowanych w porządku chronologiczno-problemowym. Zaczyna od bardzo zwięzłej, uproszczonej, ale koniecznej dla anglosaskiego czytelnika informacji o genezie antagonizmów polsko-rosyjskich, zwłaszcza w epoce rozbiorowej. W pierwszym rozdziale przedstawia losy projektów Czartoryskiego rozwiązania sprawy polskiej przez Rosję w latach 1803—1815 (wyolbrzymiając pierwsze luźne pomysły polskiego arystokraty). Mocno akcentuje silną presję współpracowników cara, którzy (z wyjątkiem Czartoryskiego) przeciwni byli tworzeniu państwa polskiego.

Kolejne rozdziały ukazują przede wszystkim stopniowe zwycięstwo antypolskiej, konserwatywnej polityki otoczenia władcy. Do takiej ewolucji najmocniej i świadomie przyczynił się sam Aleksander I pozostawiając w Warszawie w. ks. Konstantego i dając mu stopniowo władzę wykraczającą poza konstytucję. Podobne skutki miały inne nominacje na najwyższe stanowiska w Królestwie Polskim, a zwłaszcza — pozostawienie Nowosilcowa jako „delegata i pełnomocnika” władcy. Nie bez racji Thackeray wskazuje przy tym, że także Aleksander I nie był konstytucjonalistą i już od pierwszych lat po 1815 r. co najwyżej dążył do reform i racjonalizacji administracji (s. 53).

Następne etapy — to podjęcie przez Aleksandra I walki z liberalną opozycją w Królestwie Polskim (1818—1820), groźby bezpośredniego włączenia Królestwa do Rosji, uzyskanie przez Aleksandra rezygnacji w. ks. Konstantego z praw do tronu carów (w zamian za nadzwyczajne uprawnienia carskiego brata w Królestwie). Zaostrenie stanowiska Aleksandra I w sprawach Królestwa Polskiego sprzyjało zarazem umocnieniu stanowiska Nowosilcowa, który wedle autora zyskiwał najwyższą władzę.

Zasługą autora jest ukazanie na wielu konkretnych przykładach, że ewolucja polityki Aleksandra I wobec Polaków dokonywała się równoległe w sferze oświaty, innych dziedzin kultury, w życiu społecznym, a przede wszystkim politycznym. Apogeum i ukoronowaniem tych zmian była walka z wszelkimi przejawami opozycji przy pomocy środków coraz bardziej bezprawnych. W ten sposób już u schyłku panowania Aleksandra I rozpoczęła się „triumfująca reakcja”. Car wprawdzie nie przyjął sugestii Konstantego i Nowosilcowa, by całkowicie zlikwidować sejm, ale w 1825 r. ogłosił słynny artykuł dodatkowy do konstytucji wprowadzając faktyczną tajność obrad. Następne 5 lat dzielące śmierć władcy od Nocy Listopadowej stanowiły prostą kontynuację i konsekwencję polityki wyznaczonej już przez Aleksandra. To określało nieuchronność wybuchu powstania polskiego.